

Vluchteling in De Bilt,

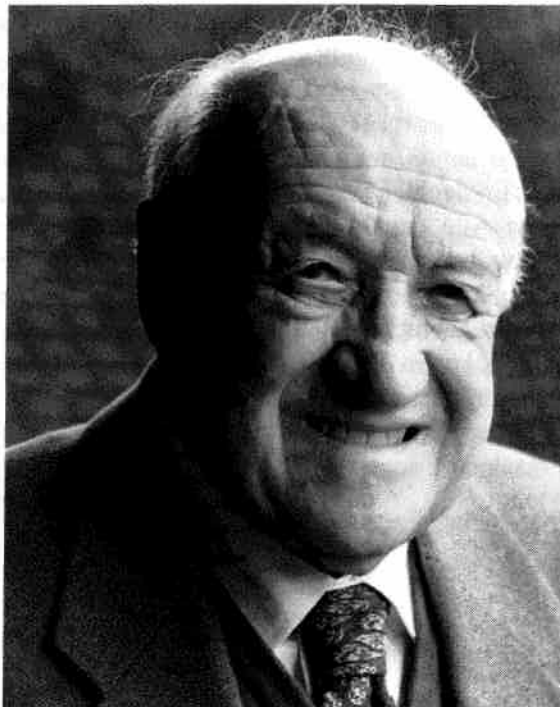
Dr. K.J. Hahn

Interview van Anneke Iseger

„Op 17 februari 1939 kwam ik in Bilthoven aan met mijn vrouw, twee kleine koffers, een cheque van vijftig gulden en een illegale asielzoeker: mijn vrouw was in verwachting van ons eerste kind!” Met deze woorden begint Dr. K.J. Hahn (85) te vertellen over zijn vlucht vanuit Praag naar Nederland, dat zijn tweede vaderland werd. Als Sudeten-Duitsler in

Karlsbad (Tsjecho-Slowakije) geboren, vluchtte hij na de Kristallnacht naar Nederland. In de jaren zestig kwam hij in Rome te wonen, het centrum van zijn derde vaderland: Europa. De heer Hahn is een van de opiniemakers geweest achter de schermen van de Europese christendemocraten. Hij kende en verkende de politieke wegen van de christendemocraten tot in Zuid-Amerika. Voor *De Biltse Grift* vertelt hij over zijn oorlogsjaren in Bilthoven. Zijn verteltrant is vol humor en vitaliteit.

Karl Josef Hahn is geboren in Karlsbad (het tegenwoordige Karlovy Vary), als zoon van een Sudeten-Duitse vader en een Tsjechische moeder. „Ik had een gelukkige jeugd in een interessante, internationale stad in een mooi landschap met prachtige bossen en de toppen van het Ertsgebergte, vlakbij voor berg- en skitochten. Acht jaar lang volgde ik het gymnasium. Eerst wilde ik kunstschilder worden, daarna was het de astronomie die me trok, toen scheikunde en vlak voor mijn eindexamen architectuur. Het werd uiteindelijk wijsbegeerte en Duitse literatuur. In mijn klas zat een joods meisje met dezelfde achternaam als ik, Maria Renate Hahn. Renate had een talenknobbel, maar was zwak in wiskunde. Ik gaf haar bijles en daardoor kwam ik in een totaal ander milieu terecht: het huis van een rijke advocaat met een grote bibliotheek. Mijn vader was jong overleden en mijn familie was in armoede vervallen. Renate en ik besloten na mijn promotie te trouwen.”

Verbannen

Door de komst van Hitler nam de nationalistische propaganda in het Sudetenland toe en de sluimerende gevoelens van antisemitisme openbaarden. Vrienden begonnen het jonge stel te mijden, dat in 1935 na de promotie van de heer Hahn inderdaad was getrouwd. Met een joodse vrouw was het voor hem onmogelijk een wetenschappelijke loopbaan te beginnen. In september 1938 begon Duitsland met de mobilisatie en het duurde niet lang voordat de Duitse troepen

Karlsbad binnentrokken. „Ons bleef alleen emigratie over, die ik dan ook stelselmatig ging voorbereiden”, vervolgt de heer Hahn. In november 1938 organiseerden Hitler c.s. in heel Duitsland de beruchte ‘Kristallnacht’, waarin alle joden van Duitsland werden opgehaald en in concentratiekampen opgesloten, in afwachting van transport naar Auschwitz. „Op 10 november, mijn verjaardag, stormden tien SA- en SS-mannen onze woning binnen en namen mijn vrouw en schoonvader mee: alle joden van de stad moesten worden opgebracht. Ik ging als enige niet-jood mee. Op de derde dag werd ik uit mijn cel gehaald en door een SS-officier voor de keuze gesteld: of van mijn vrouw scheiden, of levenslang concentratiekamp of binnen acht dagen emigreren. De keuze was snel gemaakt! Renate werd vrijgelaten en ik mocht mijn schoonvader ook meenemen. Met z’n drieën reisden we naar Praag, dat toen nog niet bezet was en waar Renates moeder woonde. Hier overleed mijn schoonvader, die na alle doorstane ontberingen – gevangenis, twee weken concentratiekamp, verlies van alles, de vlucht – niet meer verder wilde leven. Omdat ik na mijn promotie een leidende functie had in een katholieke antinazistische studentenorganisatie en in Karlsbad in de eveneens antinazistische Christelijke Volkspartij, stuurden vrienden van de christelijk-sociale partij bericht over ons naar het Katholieke Vluchtelingenbureau in Utrecht, Drift 10 (dat adres werd me heilig en ik zal dat nooit vergeten!), waar het secretariaat-generaal van het Internationaal Christelijk Vakverbond (ICV) was

gevestigd. De toenmalige secretaris-generaal en Eerste-Kamerlid P.J. Serrarens verschaftte ons een visum voor Nederland. Op dit visum stond: 'Verblijfsvergunning voor één maand'. Wij vroegen de Nederlandse douanebeambte in Arnhem, wat die twee streepjes op de 'een' betekenden. Hij antwoordde streng, „Geen dag langer“! Ik woon hier echter nog steeds, want de situatie in Nederland is ondertussen gelukkig wel veranderd. Het Katholieke

Broederschapshuis in Bilthoven (1928).

Vluchtelingenbureau stuurde ons direct met een taxi naar Bilthoven, Sweelincklaan 1. Hier stond een lang gebouw met een rieten dak: het Broederschapshuis. Dit huis was oorspronkelijk gesticht door Kees Boeke en later door de doopsgezinde gemeente overgenomen. We kregen een goed gevoel, toen wij ons bij de vreemdelingenpolitie in De Bilt moesten melden. Daar moesten we eerst in een kamer wachten. Toen ging de deur open en een brigadier in een pikzwart uniform kwam binnen. Wij kenden alleen de zwarte uniformen van de SS-mannen en schrokken ons een ongeluk. De brigadier zei kalm: 'U hoeft niet bang te zijn. Wij zijn allen broeders'! Wij voelden ons op een andere planeet. Later hoorden we dat deze brigadier, een zekere Van de Horst, in heel De Bilt en Bilthoven bekend was als een zeer geacht

man, die na zijn overplaatsing naar Den Haag in 1942 ontslagen werd, omdat hij weigerde joden op te halen."

Bilthoven

Het Broederschapshuis was een stichting van de doopsgezinde gemeente. Het bevatte een grote eetzaal, een conferentiezaal, een kapel en ongeveer 25 kamers voor deelnemers aan religieuze bezinningsdagen en conferenties. Gedurende de wintermaanden van 1938/1939 en ook later werden de kamers verhuurd aan de vluchtelingencomités van de joodse, katholieke en protestantse kerkgenootschappen en ook aan universitaire comités. „Wij ontmoetten daar meestal joodse vluchtelingen uit Duitsland, vaak getrouwd met niet-joodse vrouwen. Er waren onder anderen hoogleraren, artsen en tot onze verbazing ook drie dominees van joodse afkomst. Deze joodse dominees hielden 's avonds vaak prachtige avondwijdingen en

begeleidden de religieuze liederen op de viool. Een zeldzame, onverwachte ervaring! Een van de hoogleraren was een internationaal bekende professor uit Berlijn. Na 1948 werd hij door de eerste Duitse bondskanselier, Adenauer, benoemd tot 'Rechtsberater' van de nieuwe bondsregering. De leiding van het huis was in handen van dominee Wuyte en zijn vrouw. Van

Vergaderzaal van het Broederschapshuis (1928).

tijd tot tijd kwam de bekende dominee Hylkema op bezoek, om de vluchtelingen te begroeten.” Toen in mei 1939 het kind van de heer en mevrouw Hahn in het Sint-Antoniusziekenhuis geboren werd, konden zij met de baby niet meer in het Broederschapshuis terugkeren. Gelukkig hadden de heer en mevrouw Serrarens veertien dagen voor de geboorte aangeboden het jonge gezin in hun mooie villa aan de Schubertlaan op te nemen. „Dit werd ons verteld bij een kopje thee. Voor ons, Europese oosterlingen, was zo'n 'kopje thee' aanvankelijk totaal onbegrijpelijk: wij waren aan de 'Jause' gewend, met ham en kaas of grote taarten, en nu werd ons uit een koekjestrommel een koekje aangeboden, de trommel werd dichtgeklapt en terug op het dressoir geplaatst!” Bij de familie Serrarens maakte de heer Hahn kennis met Henri Nelissen, die een grote boekhandel in Amsterdam bezat en in Bilthoven uitgever was van het destijds landelijk bekende katholieke literaire maandblad *De Gemeenschap*. Hierin publiceerde de heer Hahn in februari 1940 zijn eerste opstel in Nederland, uit het Duits vertaald door Anton van Duinkerken. Het onderwerp van dit artikel was het werk van de Boheems-Oostenrijkse schrijver Adalbert Stifter uit de negentiende eeuw. Secretaris van de redactie van *De Gemeenschap* was Charles Vos, met wie de heer Hahn nauw bevriend raakte. Vos woonde met zijn vrouw en twee zontjes Paul en Peter (die later een bekend tekenaar werd) in de Haydnlaan.

Talinglaan

Nadat het gezin Hahn een paar maanden bij de familie Serrarens had gelogeed, kon het een kleine woning in de Talinglaan betrekken, in de wijk Tuindorp. In deze periode werd de heer Hahn leraar moderne talen aan het Instituut Phaedo, gevestigd in een grote villa achter de huidige fietsenstalling bij het station. Het gebouw werd in 1944 gebombardeerd en vernietigd. Het gezin Hahn was in de wijk Tuindorp al snel ingeburgerd en voelde zich door de burens volkomen beschermd. „Een moeilijke situatie ontstond, toen Reichskommissar Seyss-Inquart, het decreet uitvaardigde, dat joden na acht uur 's avonds thuis moesten blijven en overdag in het openbaar de jodenster op de borst moesten dragen. Renate verwachtte ons tweede kind en vond het heel erg om met een jodenster op straat te moeten verschijnen. Op een dag deed ze het toch en zij kwam even later opgewonden terug. 'Ik doe het nooit meer,' zei ze. Ik vroeg ongerust of mensen haar hadden lastiggevallen, maar zij ant-

woordde: 'Integendeel! Alle mensen riepen me toe, dat ik de moed erin moest houden, de chauffeurs hebben naar me getoeterd en gezwaaid, en een meneer heeft me gezegd, dat hij van het verzet was. Hij vroeg of ik al een vals persoonsbewijs had en hij komt er vanavond eentje brengen.' Dit was dus de Nederlandse bevolking in oorlogstijd!” Zo werden de Hahns door velen geholpen. Ook door Henri Nelissen, die een belangrijke rol in het verzet speelde, en door de familie Van der Borch tot Verwolde van Vorden. Baron Van der Borch was burgemeester van De Bilt, door de NSB in de oorlog afgezet en na 1945 weer teruggekeerd. De heer Dr. Schwartz, oud-afdelingschef van de Nederlandse Spoorwegen, deed iets bijzonders. De heer Hahn: „Toen wij het huis in de Talinglaan konden huren, hadden we alleen wat koffers en geen enkel meubelstuk. Dr. Schwartz hield onmiddellijk bij vrienden in Bilthoven een actie: ik werd bij families uitgenodigd niet gebruikte meubels, meestal op zolders opgeslagen, uit te kiezen. In veertien dagen was ons huis met suite en drie slaapkamers volledig ingericht met zeer mooie meubels en vloerbedekking.” Toch kwamen zij enkele keren in een levensgevaarlijke situatie terecht. Renate werd tweemaal direct met deportatie naar Polen bedreigd (zij werd gered omdat zij met een 'ariër' getrouwd was), en Hahn zelf dreigde door de Wehrmacht opgeroepen te worden voor militaire dienst. Gelukkig bestond er een geheim 'Führerbefehl', waarin stond dat ariërs die met jodinnen waren getrouwd, niet in de Wehrmacht mochten dienen. De Hahns hebben elkaar dus gered!

Effe pisse.

Terugkijkend op die eerste jaren in Bilthoven, vertelt de heer Hahn: „Het grote voordeel van onze emigratie was onze jonge leeftijd, 26 jaar. Al onze vier kinderen zijn in Nederland geboren. Tijdens de bezetting voelden we ons geborgen in de sympathie van de mensen, van alle mensen om ons heen. Moeilijk was het taalprobleem. We kenden heel wat vreemde talen, maar geen Nederlands. Het duurde een hele tijd voordat we ons in die taal thuisvoelden, en voordat we ontdekten dat er binnen een taal verschillen in het sociale niveau zijn.

Toen een zeer deftige, aardige dame ons eens in ons eenvoudige huisje kwam opzoeken, werd er natuurlijk ook over het eten en de leveranciers gepraat. Renate zei toen met een fijn mondje; 'Ik heb de indruk, dat de melkboer ons belazert !

Onze zoon Christoph speelde altijd op straat met de jongens uit de buurt. Daar leerde hij de taal, want Renate had terecht gezegd, dat hij Nederlands van de Nederlanders moest leren en niet van ons, met onze gebrekkige kennis en ons accent. We hadden echter niet in de gaten dat hij bij ons in de buurt plat-Bilts leerde. Zijn beste vriendje was Tommy en Christoph was de enige jongen van de buurt die geen plasje op straat mocht doen. Op een dag kwam hij weer eens bij de achterdeur, met Tommy aan de hand, en zei tegen zijn moeder: 'Mama, darf ich aufs WC ?' En tegen Tommy: 'Ik mot effe pisse.' Dat was een correcte vertaling!"

Europa

Na de oorlog heeft de heer Hahn met vrienden uit Bilthoven en uit het katholieke verzet, onder wie Henri Nelissen, professor J.J.M. van der Ven en Norbert Schmelzer, een comité gevormd, dat de democratie in Duitsland wilde helpen opbouwen. Daarnaast werd hij privatdocent aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en docent Duits aan het Instituut Nijenrode te Breukelen. Van 1953 tot 1956 was hij hoofd van de vertaaldienst aan het nieuwe Europese Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal in Luxemburg. „Eind 1955 kwam Marga Klompé mij opzoeken en zij stelde me voor,

naar Nederland terug te keren, en wel als secretaris buitenland van de Katholieke Volkspartij (KVP). Romme en de toenmalige voorzitter van de KVP waren met het voorstel van Marga Klompé akkoord gegaan, en zo keerde ik naar Nederland terug. Vanaf 1 januari 1956 zat ik dus midden in de politiek van de christen-democraten, die ik al in 1936 gekozen had. Mijn functie bracht mij naar alle West-Europese landen. Het was enorm boeiend werk en door mijn kennis van talen kwam ik in deze landen in nauw persoonlijk contact met de leidende persoonlijkheden van deze landen." In 1960 besloten de Europese christen-democratische partijen in Rome een internationaal studiecentrum op te richten, dat later uitgroeide tot het Europese secretariaat en nog later tot het wereldsecretariaat van de christen-democratische partijen. Hahn had hierin een centrale Europese en internationale functie. Het vluchtelingenbestaan in Bilthoven vond hiermee zijn einde, want Hahn verhuisde met zijn gezin naar Rome. Naast heel West- en Midden-Europa kwam hij nu ook in Noord- en Zuid-Amerika. „In 1980 overleed mijn vrouw en ik keerde naar Bilthoven terug. Een ander leven begon; maar dat is ook een ander verhaal.”